

't Was leutig in da kabberdoesjken, mor a vloog bûijten mè gieël zannen battaklang

Jan COPPENS

Leuk is geen Giesbaargs 't is leutig

In een vorig artikel wezen we erop dat het Nederlandse woordje 'leuk' niet ingeburgerd raakt in het Geraardsbergs dialect en dat we hiervoor andere woorden hebben zoals *tof* en *plezant*. Fernand Borremans uit Geraardsbergen reageerde hierop en zegt dat er voor 'leuk' in de betekenis 'plezant' nog een ander Giesbaargs woordje bestaat, namelijk *leuteg* 'leutig'. Vandaar dat de Processie van Plaisance in de volksmond vroeger *de Leutegen Ommegang* werd genoemd. *Leuteg* is afgeleid van *leute*, we kennen de uitspraak "leute en plezier". Ook in de samenstelling *boereleute*. De herkomst van *leute* is nog min of meer te zien in de uitdrukking "*veur de leute*", dus 'voor de grap, niet ernstig, niet echt'. In 1634 schreef de dichter L. Vossius: *Doch om de leut alleen, gheliet hem of hy sliep* (voor de grap deed hij alsof hij sliep). Hieruit is dan de betekenis 'plezier, vrolijkheid, pret' ontwikkeld. Ook op grond van andere Germaanse woorden blijkt dat de oudst gekende betekenis van *leute* 'bedrog' moet zijn. Zo is er een Oudengels woord *lot* (bedrog), Oudhoogduits *lioton* (leugenachtig) en het Gotische werkwoord *luton* (bedriegen). Dus uit de betekenis 'bedrog' ontstond 'voor de grap, niet echt' met alle plezierige gevolgen van dien, en tenslotte 'plezier'. Het zelfstandig naamwoord *leute* en de afleiding *leutig* zijn niet opgetekend in het Middelnederlands, pas in de 17de eeuw. Mogelijk is *leute* verwant met *leuteren*. Dat werkwoord is veel ouder (13de eeuw): Middelnederlands *loteren*. De *eu*-klank is ontstaan door *i*-umlaut, zoals in *keunink* (koning). De oorspronkelijke, in het Middelnederlands nog gewone betekenis van dit woord was 'loszitten, heen en weer bewegen', met name van iets binnenin

een hol voorwerp. Overdrachtelijk kon het ook *leuteren* in het hoofd van iemand die treuzelde, talmde, kletspraat uitte e.d., en ten slotte kon ook zo'n persoon zelf *leuteren*. De eerdere betekenissen zijn daarna verouderd.

E skaa kabberdoesjken

Het verhaal van het *kabber-* of *kab-bardoesjken* is een hele geschiedenis. Onder *kabberdoesjken* verstaat men een kroeg van min of meer laagstaand, verdacht allooi of zelfs een bordeel. Men spreekt dan ook meestal van *e skaa kabberdoesjken*. Het is het verkleinwoord van *kaberdoesj* of *kaberdoes*, de verhaspelde samentrekking van *cabaret douze*. In de 19de eeuw werden in Frankrijk de herbergen *cabarets* genoemd. Deze werden opgedeeld in categorieën. Categorie 12 (*douze*) was de laagste categorie.

Merkwaardig is dat het Frans het woord *cabaret* ontleend heeft aan het Middelnederlands en dit reeds in de 13de eeuw, opgetekend als *tenir kabaret* 'een goedkope herberg, een gaarkeuken houden' (1275). In het Middelnederlands werden de varianten *cabaret*, *caberet* en *cabret* gebruikt in de betekenis van 'taverne, goedkope herberg, goedkoop restaurant'. Dit is een gedenasaleerde vorm van *cambret*, *cameret*, *cammeret*, met dezelfde betekenis. Deze woorden werden in de middeleeuwen ontleend aan het Oudpicardisch *camberete*, dat overeenkomt met het Frans *chambrette* 'kamertje' (ca. 1190), een verkleinwoord van Oudpicardisch *cambre* 'kamer' uit het Latijn *camera* 'gewelf, kamer', hieruit ontstond ook het Nederlandse woord *kamer*. In de vorm zonder *n*, *cabaret*, is het dus uit het Middelnederlands ontleend door het Frans, eerst in Picardië en Wallonië, daarna ook in het zuiden van Frankrijk.

In de Nederlanden en Frankrijk evo-

lueert de betekenis op een verschillende manier. In de 16de eeuw verandert de betekenis van *cabaret* in de Zuidelijke Nederlanden tot 'verdachte herberg, kroeg waar slecht volk vertoeft'. In Frankrijk wordt *cabaret* een 'café zonder eetgelegenheid' en 'wijnhuis' in de 17de eeuw. Met de komst van de nieuwe woorden *café* en *bistro* verdwijnt *cabaret* in de betekenis van 'drankgelegenheid'. Het woord leek in het begin van de 19de eeuw uitgestorven. Aan het eind van de 19de eeuw echter kwam *cabaret* in Parijs (Monmarte en Montparnasse) weer in zwang met de betekenis 'kleinkunsttoneel', als afkorting van *cabaret de nuit*, omdat deze vorm van kleinkunst daar was ontstaan in de wijnhuizen waar veel artiesten kwamen. We ontleenden het woord opnieuw in deze nieuwe betekenis.

Een hele geschiedenis!

En gieël den battaklang

Het woordje *battaklang* kennen we vooral als de benaming voor rommel, verwarde boel: *A vloog bauten mé gieël zannen bataklang* 'Hij vloog buiten met al zijn rommel'. We kennen *battaklang* ook in de uitdrukking *Azuiuë nen bataklang moeëken veur nieksmandaaln* 'zo een opwinding maken voor niks'. Hierin zit eigenlijk nog iets van de oorspronkelijke betekenis. Het woord is ontleend aan het Frans *bataclan* (opgetekend sinds 1761), een onomatopoe: het nabootsend geluid van vallende voorwerpen. In het Picardisch bestond al de vorm *pataclan* 'geluid van een vallend lichaam'. De *p* werd wellicht *b* onder invloed van *battre*.

Net zoals in het Frans wordt *bataklang* vaak gebruikt in de betekenis 'en al de rest': ... *en gieël den batatklang*, zoals in het Frans "...et tout le bataclan." Te vergelijken met een andere Franse uitdrukking "...et tout le bordel" en met het Giesbaargs ...*en gieël den annekiesjnëst*.